

Avrupa ülkelerinin sömürgeciliği yaklaşık 500 yıl sürer. Önde gelen iki sömürgeci ülke İngiltere ve Fransa'dır. Bu iki ülke en büyük iki sömürge imparatorluğuna sahipti. Ek olarak Hollanda, Belçika, İspanya, Portekiz, Almanya, Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu da sayılmalıdır. Bu devletler arasında sömürge savaşları yaşandı. Sömürge dünyası üç çeşit savaşa kaynaklık etti denilebilir:

Birincisi, sömürgeci ülkeler arasındaki sömürgelerin paylaşım savaşlarıdır.

İkincisi, sömürge halkıyla işgalci ülke arasındaki savaştır. Bu savaşlar genel adlandırmayla ulusal kurtuluş savaşları olarak bilinirler.

Üçüncüsü, sömürge ülkedeki iç savaştır.

Konunun en az bilinen yanı üçüncüsüdür. Her ulusal kurtuluş savaşı –şiddeti ve süresi ülkeye göre değişmekle birlikte- aynı zamanda iç savaştır. Bu savaş sadece işgalci ülkeyle işbirliği yapan yerli halkla, buna karşı olan halk arasındaki savaş değildir. İşgale karşı olan ama farklı bağımsızlık kavramlarına sahip kesimlerin de birbiriyle savaşması söz konusudur.

Bu konuda iki önemli ve birbirine benzeyen örnek Cezayir ve Kürdistan'dır. İkisinde de yabancı işgalcilere karşı şiddetli savaşın yanı sıra aynı zamanda kanlı bir de iç savaş yaşanır. Bu iki ülke arasındaki farklılıkların yanı sıra büyük benzerliklerin şimdiye kadar pek dikkat çekmemiş olması ilginçtir demek gerekir.

Sömürgeler özellikle 1945 sonrasında hızla bağımsızlıklarına kavuştular, sömürgecilik sistemi

büyük oranda çöktü. Eski sömürgelerin eski sömürgeci ülkeye bağımlılıkları değişik şekillerde sürdü ama en azından klasik sömürge değillerdi, politik bağımsızlıklarına sahiptiler.

Bu ülkeler bağımsızlık sonrasında geçmişlerini değerlendirirken genellikle yanlış bir tarih anlayışını öne çıkardılar. Sömürgecilik bu ülkeler tarihinde derin izler bırakmıştı, burası açıktı. Ülkelerin gelişme dinamiği çarpıtılmış, sömürgeci ülkenin denetimine girmişti; burası da açıktı. Değerlendirme burada duruyordu. Sömürgecilik öncesi nasıldı, bu dönem değerlendirme dışında bırakılıyordu.

Sömürgecilik az çok eşit insanların bir arada yaşadığı görece mutlu toplumlara değil, eşitsizlik ve sömürünün yoğun olduğu toplumlara gelmişti. Sömürgecilik kötüydü ama öncesi de iyi değildi.

Engels bu değerlendirmeden hareket ederek 19. yüzyıldaki Avrupa sömürgeciliğini “ilerici” olarak nitelendirir. 1848’de İngilizce bir dergide yayınlanan “Cezayir’de ilerici Fransız emperyalizminin savulması” başlıklı yazısında, sömürgeciliğin kötü ama öncesinin daha da kötü olduğunu belirtir. Sömürgecilik öncesinin toplumları tarih dışı kalmış, kapalı toplumlardır. Sömürgecilik bu toplumları belirli oranda dış dünyaya açmakta, iç farklılaşmayı geliştirmektedir. Bunu tabii ki o ülkeyi sömürmek için yapmaktadır. Bir ülkenin doğal kaynaklarını sömürecek iseniz önce ülkenin zenginliklerini bulmalısınız. Bunlar pamuk, kauçuk, yer altı madenleri vb. olabilir. Bunları işletmek için nüfusun belirli oranda işçileştirilmesi gerekir. Bunlar köle işçilerdir ama sonuçta bu ülkelerin tarihindeki ilk işçilerdir. Bu amaçla değişik işletmelerin açılması ve bunların kara ve demiryoluyla limanlara bağlanması gerekir. Bütün bunlar da belirli oranda ülkenin dışarıya açılması, tarih sahnesine çıkması anlamına gelir.

Marx’ın Hindistan, Engels’in Cezayir için yaptığı bu belirleme başka sömürge ülkeler için de uygulanabilir. Bu anlayış dönemin emperyalist ülkelerinde hakim olan sömürgecilik gerekçesinin farklı bir çeşididir. Özellikle İngiltere ve Fransa’daki hakim anlayışa göre sömürgecilik değil, o ülkelere “uygarlık götürülmesi” söz konusudur. Büyük oranda dışarıya kapalı bir ülkeyi sömürmek istiyorsanız madenler ve plantasyonlar kurmak, limanlar yapmak, bazı bölgeleri demiryoluyla birbirine bağlamak zorundasınız. Bu ise ülkenin belirli oranda dışa açılması ve ilk işçilerin ortaya çıkması demektir. Marx ve Engels için bu gelişme sonraki uyanışın kaynağı olacaktır. Sömürgecilik kötüdür ama öncesi daha da kötüdür.

Sömürge ülkelerin bağımsızlık sonrası tarihlerinin anlaşılabilmesi için sömürgecilik öncesi döneme de bakılması gerekir.

Öncelikle şunun unutulmaması gerekir: sömürgecilik açık askeri zor, ülkenin işgal edilmesinden ibaret değildir. Sömürgeci ülke bazı ayrıcalıklar sağlayarak yerli nüfusun ve bunların temsilcilerinin bir bölümüyle yakın işbirliğine yönelir. Bu işbirliği gerçekleşmeden sömürgecilik olamaz. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın kendi nüfuslarından çok fazla sayıdaki insanı yönetebilmesi böyle mümkün olabilmiştir. Bir dönem yaygın olan " az sayıda İngiliz üzerinde güneş batmayan bir imparatorluğu yönetiyor" belirlemesi de buna dayanır.

Eskiden "komprador burjuvazi" der geçerdik. Bu sınıf, emperyalizmin ülkedeki başlıca işbirlikçisiydi. Bu doğrudu; eksik olan ise yerli halkın bir kesiminin de bu işbirliğine katılmış olmasının unutulması ya da unutulmak istenmesiydi.

Çarpıcı örneklerden bir tanesi Batı Afrika ülkelerindeki köle ticaretidir. Özellikle İngiltere ve Portekiz tarafından yürütülen bu ticarete genç Afrikalı erkekler zorla gemilere bindirilip sonraki adıyla ABD olacak ülkedeki plantasyonlara götürülürdü. Sayı bilinmiyor ama bir milyon civarında olduğu tahmin ediliyor. Bunların bir bölümü de yolda ölürdü.

Afrika'nın bir bölümündeki genç erkek nüfusunu önemli oranda azaltarak bunları uzaktaki bir ülkeye köle olarak taşımak... Bu insanlar koparıldıkları o toprakları bir daha göremeyecektir. Bu vahşi uygulama sadece sömürgecinin marifeti değildir, yerli işbirlikçileri olmadan sömürgecilik fazla bir şey yapamazdı. Kıyılarda yine genç erkeklerden kurulan atlı birlikler ülke içlerine seferler yaparak başka genç erkekleri kaçıır ve kıyıdaki gemilere teslim eder, karşılığını da alırdı. Bu karşılık içki, kumaş vb. olabilir ama burası önemli değildir. Sömürgeciler tarafından silahlandırılmış bu atlı birliklere karşı koymak yerli halk için neredeyse mümkün değildir ve bunların faaliyeti olmadan da sömürgecinin köle toplaması imkansızdır.

Sömürgecilerle işbirliği yapan ve büyük çıkar sağlayan kabilelerle, sömürgeciye karşı çıkan kabileler arasında büyük hesaplaşma daha sonra kaçınılmaz olarak gündeme gelecektir. Bu hesaplaşma sadece ulusal kurtuluş savaşları döneminde değil, ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra da sürer. Afrika ülkelerindeki çok sayıda yerel iç savaşın kökenlerinin sömürgecilik öncesine dayandığını düşünüyorum. Bunun için her ülke tarihinin iyi bilinmesi gerekir ama yazının sonraki bölümünde inceleneceği gibi, Ortadoğu ve Afrika'da yapay sınırlarla bölünmüş ülkeler arasında ve içinde bitmez savaşların sürmesinde sömürgecilik öncesi tarihin yanı sıra, sömürgecilik dönemindeki zıtlıkların payı önemlidir.

Sömürgeciler uyum içinde yaşanan ülkelere gelmediler, kabileler ve değişik gruplar arasındaki savaşlar onlar gelmeden önce de vardı. Onlar da bu çelişkileri amaçları için kullanacaklardı.

Sürecek...